

1.

Venise, 10 Décembre 1869

Monsieur et cher Ami,

Après votre lettre j'ai reçu celle de Kunik, auquel je vous prie de remettre ma réponse.

Thomas Ardzrouni dont nous ne possédons pas aucun exemplaire complet se divise en *դպրութիւն*-s comme l'histoire de Fauste Byzante; cependant les divisions ne sont pas toujours marquées.

Le II *դպրութիւն* commence après la mention de la mort de Moïse de Chorèn, par ces mots: *Յետ բառնալոյ թագաւորութեանն Հայոց*, etc.

III *դպրութիւն* après l'histoire de la mort de Jusouph, commence par ces mots: *Գ զպրութիւն, Վասն որ ինչ գործեցան յընդհանուր աշխարհս Հայոց... ոչինչ զանգիտեալ մեր մինչեւ ցայս վայր պատմել զվտանդս*, etc.

IV *դպրութիւն* - *Վասն ծննդոց Դերանկին: Իսկ Դերանկին առաւելոյր եւ առատանայր*, etc. Je crois qu'une V^e *դպրութիւն* commence par le chapitre *Աթոռակալութիւն Աշոտոյ Նորին անդրանկան*, etc. *բայց զկնի մահուան երջանիկ իշխանին*, etc.

J'ai donné dans mon édition la raison pour laquelle j'ai nommé *Հարուրենա*, parce que dans le vieux manuscrit on ne lisait pas autrement. Quant aux dates des mois arméniens et juliens, je crois d'avoir suivi la méthode ordinaire en commençant notre année sur 11 d'août.

Vous dites d'avoir vu quelque part un nouvel ouvrage de ma part sur l'Arménie ancienne. Je n'ai rien publié si ce n'est un poème ou plutôt quelques vers sur les cantons (*գաւառք*) de la Grande Arménie: c'est une nomenclature de plus de 200 cantons et quelques villages. Ce maigre ouvrage est publié dans le *Բաղ-մալէս* de 1868 (si je me rappelle bien) et dans la seconde édition du tome III de mes *Նուագք* (Poésies).

Maintenant voilà 4 à 5 ans j'attends la seconde livraison de votre *Histoire de la Siounie*; je ne sais si vous l'avez envoyé ou non, je n'ai pas reçu rien.

Je désire beaucoup avoir une copie (si cela est permis) de l'Atlas d'Ani fait par M. Koestner, au moins les vues que vous

Հ. ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆԻ ԵՐԵՎ ԿԱՄԱԿՆԵՐ

ՈՒՂՂՈՒԱԾ ԲՐՈՍԷԻՆ

Պետերբուրգի Գիտութիւնների Ակադեմիայի նախագահ Ս. Ոււլարովը Փրանսիացի հայագէտ եւ վրացագէտ Մարի-Ֆէլիսիթէ Բրոսէին (1802-1880) հրաւիրել է Ակադեմիայում աշխատելու որպէս վրացագէտ եւ հայագէտ: 1837 թ. նա ընտանիքով տեղափոխուել է Պետերբուրգ եւ աշխատակցել մինչեւ կեանքի վերջը:

Բրոսէն եղել է բեղմնաւոր հայագէտ. յայտնի է իր ուսումնասիրութիւններով Հայոց պատմութեան վերաբերեալ, ինչպէս նաեւ հայ միջնադարեան պատմագիրների Փրանսերէն թարգմանութիւնների ժողովածուներով:

Իր հայագիտական գործունէութեան բերումով նա նամակցել է Էջմիածնի, Փարիզի, Մոսկուայի, Վենետիկի, Վիեննայի հայագիտական կենտրոնների բանասէրների հետ: Մահուանից առաջ նա իր նամակները կտակել է Պետերբուրգի Ասիական թանգարանին, որ այժմ կոչւում է «Ասիայի ժողովուրդների ինստիտուտ» (Институт народов Азии): Այստեղ մեր մի դիտական աշխատանքի ժամանակ պատահամբ հանդիպեցինք Ղեւոնդ Ալիշանի ստորեւ տրուած Փրանսերէն երեք նամակներին՝ ուղղուած Բրոսէին: Նամակները ինքնագիր բնագրով պահուում են Ձեռագրերի բաժնում, Բրոսէի դիւան, P 19 N° 255:

Նամակների ոճական մի քանի թերութիւնները թողեցինք նոյնութեամբ:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

1. Բրոսէի հայագիտական գործունէութեան մասին կարելի է կարդալ մեր «Ակադեմիկոս Բրոսէ» յօդուածը («Պատմա-բանասիրական հանդէս», Երեւան, 1987, թ. 1 (36), էջ 118-201): Այստեղ տրուած է նաեւ նրա հայագիտական աշխատութիւնների մատենագիտական ցանկը:

n'aviez pas reproduites dans votre Atlas des Ruines d'Ani. Pourriez-vous me dire quel est le moyen le plus économique pour y réussir.

Votre serviteur
P. LEON M. ALISHAN

2.

Venise, 7 Février 1871

Monsieur et cher Ami,

Ayant occasion d'écrire à Pet.bourg, je veux aussi répondre à votre dernière lettre de 13-25 janvier. Je ne sais comment remercier à votre bonté et à celle de la Société géographique à l'égard de ces photographies: je tâcherai de m'en acquitter quand elles me parviendront.

Je n'ai pas trouvé aucun hérétique nommé *Եկեղեսիանոս*, comme dit et répète notre Thomas; cependant comme il cite Novatien comme ayant écrit contre lui et ses adhérents, il est clair qu'il parle de ces Lapsi qui ayant eu la faiblesse de tomber de leur foi chrétienne, pendant la persécution de Dèce, recevaient des païens des billets d'exemption et se nommaient *Libellati*. Ils disaient justement ce que Thomas Ardzrouni met dans la bouche de Bacarad (pg. 182) et ils avaient leurs partisans et protecteurs, dont le chef était le prêtre Felicissimus en Afrique, excommunié par S. Cyprien. Je vois bien que Thomas parle de ces sectaires, mais je ne peux pas deviner pourquoi il les nomme *Եկեղեսիանոս* et s'il nomme bien.

N'ayant maintenant rien à ajouter, je suis toujours

votre dévoué serviteur
P. LEON M. ALISHAN

3.

Venise, St. Lazare, 12 Octobre 1873

Cher Monsieur,

J'ai parlé avec le R. Directeur de notre Imprimerie; de la Bible de 1733, que nous appelons la Bible de Mkhitar, il n'a que deux ou trois copies au plus, et elle est recherchée: il a dernièrement refusé le prix de 300 francs qu'on lui offrait; aussi je crois qu'il se tiendra au prix noté dans le catalogue. Il pense remettre une copie au Consulat Impérial Russe de Venise, pour l'envoyer à votre Académie. Il y ajoutera quelques nouvelles productions de nos presses, que j'espère l'Académie voudra bien agréer.

Je suis non seulement charmé, mais étonné même de votre activité dans la traduction de nos historiens: il faudrait vous en trouver une nouvelle série de ces historiens perdus que nous regrettons tant.

Je ne sais absolument rien du nom que les Géorgiens donnent aux religieux Augustins. Quant aux termes ecclésiastiques cités par Arakiel, vous trouverez quelques notices sommaires dans cette enveloppe¹.

Adieu, portez-vous bien.

Votre serviteur
P. LEON M. ALISHAN

P. S. Comme notre directeur ne se rappelle pas bien, il vous prie d'avoir l'obligeance de nous indiquer le dernier volume ou année de *Բաղմալէս* que vous avez, pour qu'il vous envoie la suite.

1. Ալիշանը առանձին բերթիկի վրայ տուել է հետևեալ բառերի ֆրանսերէն բացատրութիւնները. օրհնութիւն կամ օրհնացուք - զաղուածք շարականաց - հարց - ալէլուք - Արեւելից ժամ կամ արեւազալ - զառակուտի - զուտիթա - սքեմ - ցփսի - պնդնաւոր - փիլոն - զահանայ - երէց - արեղայ - յիշեցուք - Բ, Գ, Դ եւլն. կանոն - սաղմոս - կանոնադրութիւն - հանդստեան շարական: